

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

УДК 330.34:339.94

В. М. ТАРАСЕВИЧ,
*професор, доктор економічних наук,
завкафедрою політичної економії,
О. О. ЗАВГОРОДНЯ,*
*доцент, доктор економічних наук,
професор кафедри політичної економії*

*Національна металургійна академія України,
пр. Гагаріна, 4, 49600, Дніпро, Україна*

ІННОВАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНА ЕКОНОМІКА: ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІСТЬ, ГЕНЕРАЦІЙНІСТЬ, ВІДКРИТІСТЬ

Розглянуто актуальну проблематику інноваційно-інформаційної економіки постіндустріального типу в контексті європейського вибору України в умовах глобальних трансформацій. Охарактеризовано ендогенні та екзогенно орієнтовані рушійні сили і джерела саморозвитку й генераційності інноваційно-інформаційної економіки. Акцентовано увагу на провідних тенденціях еволюції та креативному потенціалі її відкритої моделі, а також імперативах її регулювання в Україні.

Ключові слова: постіндустріальність; інноваційно-інформаційна економіка; знаннє-ємна інформація; неос; екогенетика; саморозвиток; генераційність; креативність; відкритість.

Бібл. 17; рис. 9; табл. 2.

UDC 330.34:339.94

VIKTOR TARASEVYCH,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Department of Political Economy,
OLENA ZAVHORODNIA,*
*Associate Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Professor of the Department of Political Economy*

*National Metallurgical Academy of Ukraine,
4, Gagarin Ave., Dnipro, 49600, Ukraine*

INNOVATION-INFORMATION ECONOMY: POSTINDUSTRIALITY, GENERATIVITY, OPENNESS

Actual problems of postindustrial innovation-information economy in the context of European choice of Ukraine under conditions of global transformations are considered. The endogenous and exogenously oriented driving forces and sources of self-development and generativity of innovation-information economy are characterized. The attention is focused on the leading tendencies of evolution and creative potential of its open model, as well as the imperatives of its regulation in Ukraine.

© Тарасевич Віктор Миколайович (Tarasevych Viktor), 2018; e-mail: viktarsevich@gmail.com;

© Завгородня Олена Олександрівна (Zavhorodnia Olena), 2018; e-mail: elenzavg@gmail.com.

Keywords: postindustrial; innovation-information economy; knowledge-intensive information; neos; ecogenetics; self-development; generativity; creativity; openness.

References 17; Figures 9; Tables 2.

Європейський вибір України в умовах глобальних трансформацій початку III тисячоліття відкриває перед національною економікою принципово нові перспективи та можливості самоідентифікації в європейському та світовому економічному просторі, а також інтеграції в нього на рівноправно-партнерських засадах, нарощування відтворювального й конкурентного потенціалів, підвищення рівня добробуту населення. Зрозуміло, що практична реалізація зазначених можливостей вимагає тривалих напружених, консолідованих зусиль українського суспільства з пошуку адекватних відповідей на сучасні виклики та подолання наявних “провалів” соціально-економічної динаміки. Серйозність останніх унаочнює той факт, що, за даними міжнародних рейтингових досліджень (2016 р.), Україна, яка займає 44-те місце у світі за територією, 32-ге місце за кількістю населення та, за найскромнішими оцінками, входить до топ-30 найбільш ресурсозабезпечених країн, посідає лише 147-ме місце у світі за рівнем економічного добробуту (ВВП на душу населення), 107-ме – за комбінованою оцінкою рівня процвітання країни та якості життя населення, 85-те – за рівнями конкурентоспроможності та технологічного розвитку, 84-те – за рівнем людського розвитку*. На жаль, незважаючи на беззаперечні досягнення часів Незалежності, поки що не вдалося знайти адекватні відповіді на імперативні виклики постіндустріальної економіки та суспільства. Насамперед ідеться про розробку та реалізацію конкурентоспроможної національної моделі економічної постіндустріалізації. Наукове економічне співтовариство країни на чолі з його визнаним центром – Відділенням економіки НАН України – нагромадило відповідний потужний науково-практичний потенціал, представлений у численних фундаментальних наукових працях, проектах законодавчих і нормативних актів, прикладних розробках тощо.

З огляду на це, **мета статті** – проаналізувати інноваційно-інформаційний вимір постіндустріалізації національної економіки.

Інноваційно-інформаційна економіка: постіндустріальність і витоки розвитку

За критерієм мегатрендів та епох еволюції людства зазвичай виокремлюють три базових типи економіки: аграрний, індустріальний і постіндустріальний. Рівням складності будови і структури кожного з них відповідають різні види економіки. Так, найбільш відомими є капіталістичний і соціалістичний, ринковий і командно-адміністративний види економіки індустріального типу. *Економіка постіндустріального типу, або постіндустріальна*, лише починає свій історичний шлях, а тому ще не набула того рівня зрілості, який є гарантом адекватного визначення її родових, субстанційних якостей і на цій основі – сталої власної назви без префікса “пост” і формально-логічного протиставлення історично попередній, індустріальній економіці. Бурхливий розвиток та експансія постіндустріальної економіки супроводжуються народженням і становленням нових елементів її будови

* The World Bank Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org>. – 17.09.17; The Legatum Prosperity Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prosperity.com/#/>. – 23.09.2017; UNDP. Human Development Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf. – 14.09.2017; Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2016-17.pdf. – 03.09.2017.

і структури, що перманентно ускладнюються. Відповідно, з'являються й нові варіанти її власної назви: нова, постринкова, знаннева, мережева, інформаційна, цифрова, постеконіміка, NBICS-еконіміка тощо. На наш погляд, у сучасних умовах саме *інноваційно-інформаційна економіка* (ІЕ) є провідною складовою постіндустріальної економіки – *джерелом, генератором і ядром її саморозвитку*, а отже, й прогресивної еволюції національної економіки і суспільства. Зрозуміло, йдеться, перш за все, про новації неосного, субстанційного порядку, так би мовити, не відносні, а абсолютні, нехай і тимчасово. По-друге, мається на увазі інформація не просто як певна нематеріальна реальність, що відображає окремі ознаки економічних явищ і процесів або певні відомості та дані, а як форма представлення і носій переважно наукового знання – сутнісного результату пізнання людиною себе і світу. Така *знаннєсна інформація* (ЗЄІ) є головним засобом, предметом і результатом інноваційно-інформаційної діяльності, базовою, опорною конструкцією, джерелом, генератором і каталізатором саморозвитку інноваційно-інформаційної економіки.

Сказане підтверджується сучасними світовими реаліями. Країни з найвищими значеннями глобального індексу інновацій та індексу розвитку інформаційного суспільства є лідерами за рівнем економічного добробуту, показниками людського і технологічного розвитку, екологічної ефективності, глобальної конкурентоспроможності (табл. 1 і 2, рис. 1). Певне нехтування інноваційно-інформаційними чинниками можуть собі тимчасово дозволити або країни-офшори, або країни, багаті на паливно-енергетичні ресурси та орієнтовані на отримання природної ренти. Під тиском глобальної конкуренції інноваційно-інформаційна пасивність обертається гомогенізацією та примітивізацією технологічного генотипу національної економіки, гальмуванням і звуженням альтернатив розвитку, стрімким чи повільним дрейфом на периферію глобальних соціально-економічних процесів. Імперативами самозбереження та саморозвитку в умовах прискорених постіндустріальних метаморфоз стають готовність генерувати і сприймати нову знаннєсну інформацію, асимілювати її та адаптуватися до неї, а також спроможність до самооновлення – інноваційного вдосконалення національного економічного геному та генотипу, їх авангардизації та модернізації.

Таблиця 1

Вплив інноваційного та інформаційного чинників на поділ країн світу за рівнем економічного добробуту (станом на 2015 р.) *

Показники	Одиниці виміру	Світ ***	Групи країн за рівнем доходу			
			НІ-країни	УМ-країни	ЛМ-країни	ЛІ-країни
Глобальний індекс інновацій (GII) **	бали	37,01	51,64	38,57	29,31	25,40
Індекс розвитку інформаційного суспільства (ІСТІ) **	бали	6,56	7,45	5,42	3,69	2,18
Населення	млн. осіб	6934,5	1306,9	2400,3	2743,2	880,1
	%	100	18,85	34,61	33,85	12,69
ВВП (за поточним курсом)	трлн. дол.	76774,2	51505,7	19251,9	4827,2	1189,4
	%	100	67,09	25,08	6,29	1,55
Середній ВВП на душу населення	дол. за ПКС	16971,99	36296,29	13243,46	4856,95	1576,80

Закінчення таблиці

Індекс людського розвитку	бали	0,68	0,87	0,75	0,62	0,50
Глобальний індекс конкурентоспроможності **	бали	4,24	5,28	4,18	3,91	3,55
Гранична умовна “ціна” додаткового 1 пункту рівня інноваційного розвитку + 1827,25 дол. на душу населення.						
Гранична умовна “ціна” додаткового 0,1 пункту рівня розвитку інформаційного суспільства + 658,92 дол. на душу населення						

* Складено авторами за: The World Bank Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org>. – 17.09.17; The Legatum Prosperity Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prosperity.com/#/>. – 23.09.2017; UNDP. Human Development Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf. – 14.09.2017; Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2016-17.pdf. – 03.09.2017; The Global Innovation Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalinnovationindex.org>. – 11.09.2017; ITU. ICT development Index 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2016/index.html>. – 23.09.2017.

** Показник, середньозважений за часткою ВВП країн у групі.

*** Обстежені країни.

Примітка. НІ-країни – країни з високим рівнем доходу (ВВП на душу населення за ПКС \geq 18000 дол.); УМ-країни – країни з доходом, вищим за середній рівень (8000 дол. \leq ВВП на душу населення за ПКС $<$ 18000 дол.); ЛМ-країни – країни з доходом, нижчим за середній рівень (2750 дол. \leq ВВП на душу населення за ПКС $<$ 8000 дол.); ЛІ-країни – країни з низьким рівнем доходу (ВВП на душу населення $<$ 2750 дол. за ПКС).

Таблиця 2

Кореляційний взаємозв'язок між глобальним індексом інновацій (ГІІ), індексом розвитку інформаційного суспільства (ІСТІ) та індексами – індикаторами розвитку окремих сфер національної економіки у 2016 р. *

Показники	Коефіцієнти кореляції	
	ГІІ	ІСТІ
ВВП на душу населення (дол. за ПКС).....	0,8811	0,7982
Індекс людського розвитку (Human Development Index).....	0,9468	0,9349
Індекс екологічної ефективності (Environmental Performance Index).....	0,9113	0,8308
Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index).....	0,6489	0,8168
Індекс технологічного розвитку (Technological Readiness Index)....	0,9366	0,8904

* Складено авторами за: The World Bank Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org>. – 17.09.17; The Legatum Prosperity Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prosperity.com/#/>. – 23.09.2017; UNDP. Human Development Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf. – 14.09.2017; Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2016-17.pdf. – 03.09.2017; The Global Innovation Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalinnovationindex.org>. – 11.09.2017; ITU. ICT development Index 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2016/index.html>. – 23.09.2017; Global metrics for the environments [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epi.yale.edu/>. – 20.09.17.

Відтак, особливої актуальності набувають теоретико-прикладні дослідження інноваційної мінливості *національної економічної генетики* (у подальшому – екогенетики) та її базових елементів, що взаємодіють, у тому числі: а) носіїв екогенетичного матеріалу – безпосередніх об'єктів змін [1, с. 287–315]; б) *неосів та інновацій* як первісних носіїв і каталізаторів оригінальних якісних перетворень будь-

якої системи-реципієнта (рис. 2) [2; 3]; в) рушійних сил, ресурсів та організаційних структур інноваційно-інформаційної економіки (ІЕ) – генератора, трансмітера, селектора та абсорбента носіїв новизни, плацдарму реалізації проривної стратегії національного розвитку; г) інноваційно-інформаційних механізмів конструювання сприятливого та безпечного економічного майбутнього шляхом цілеспрямованих змін системоутворюючої атрибутивної *спадкової екогенетичної інформації* (рис. 3), в якій заковано:

– програму перетворення множини різномірних і відносно автономних елементів на цілісну економічну систему, здатну до циклічного самовідтворення, підтримки самототожності в еволюційному процесі, опору будь-яким системо-руйнівним збуренням, адаптації до них у разі недоцільності чи неможливості протидії;

– місію та функціональне призначення даної системи, цілі, селектори та ціннісні пріоритети її руху;

– макроалгоритми оптимізації результатів функціонування, міжчасового відбору конкурентних переваг, нарощування еволюційного (відтворювального) потенціалу, навігації в альтернативному майбутньому;

– механізми самореференції, підтримки динамічної рівноваги, архівації та збереження “пам’яті” системи, передавання між поколіннями спадкової інформації, “інструкцій” щодо її тлумачення і використання;

– набір поведінкових рефлекторних реакцій на типові порушення рівноваги й узвичаєні виклики середовища.

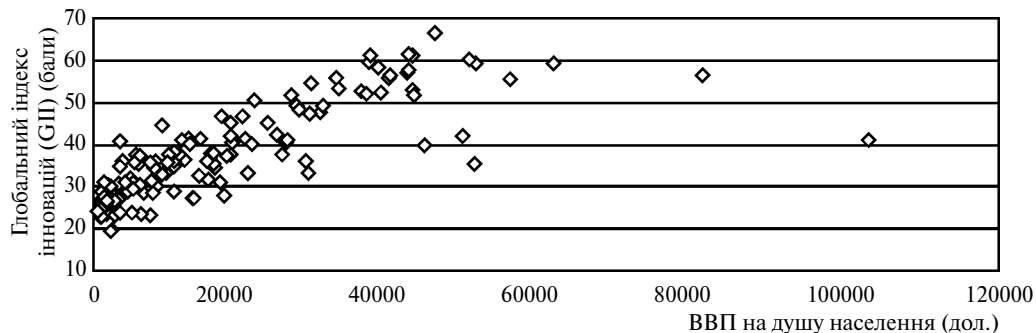

Рис. 1. Кореляція ВВП на душу населення та ГІ країн світу у 2015 р.

Складено авторами за: The World Bank Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org>. – 17.09.17; The Global Innovation Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalinnovationindex.org>. – 11.09.2017.

Базовими складовими екогенетичного матеріалу й, відповідно, мікроносіями екогенетичної інформації є цінності, *знання та знаннєємна інформація*, навички та зовнішні процедури контролю за дотриманням суспільно чи колективно прийнятних норм і правил поведінки [4; 5; 6]. Наступні ієрархічні рівні структурної організації екогенетики представлено фреймами економічної раціональності, традиціями та рутинами, архетипами (рольовими паттернами, зразковими моделями) економічної активності, технологічними та інституційними макросами.

Наявність органічного взаємозв’язку між усіма носіями екогенетичного матеріалу означає, що їх початкові локальні якісні зміни, які самоініціативно чи під тиском обставин здійснені акторами й не відторгнуті середовищем, з часом обернуться на загальносистемні перетворення. Хоча в ролі потенціального реципієнта та провідника новизни може виступити кожний з мікроелементів, най-

перспективнішим каталізатором макрометаморфоз, з точки зору відкритості новому, внутрішньої динамічності, реформаційної пластичності та потужності впливу, є *знання та знаннєємна інформація* *. Процес отримання за результатами пізнавальної діяльності, особистої самореференції чи під час навчання нової ЗЄІ про світоустрій у цілому та суспільно-економічне буття зокрема змушує економічних акторів переосмислювати уявлення про звичну картину буденності, насамперед про свої можливості й суб'єктивно-об'єктивні обмеження руху. Додаткові знання та ЗЄІ стають тим потужним каталізатором, що спонукає акторів до критичного оцінювання рівня адекватності наявних технологій, інститутів та своїх здібностей і навичок новим реаліям. Визнання існування невідповідності та можливих наслідків (економічних, соціальних, духовних, політичних і екологічних), а також порівняння цих наслідків з витратами на зміну вектора руху і моделі активності стають основою для прийняття рішень стосовно доцільності чи недоцільності певних змін.

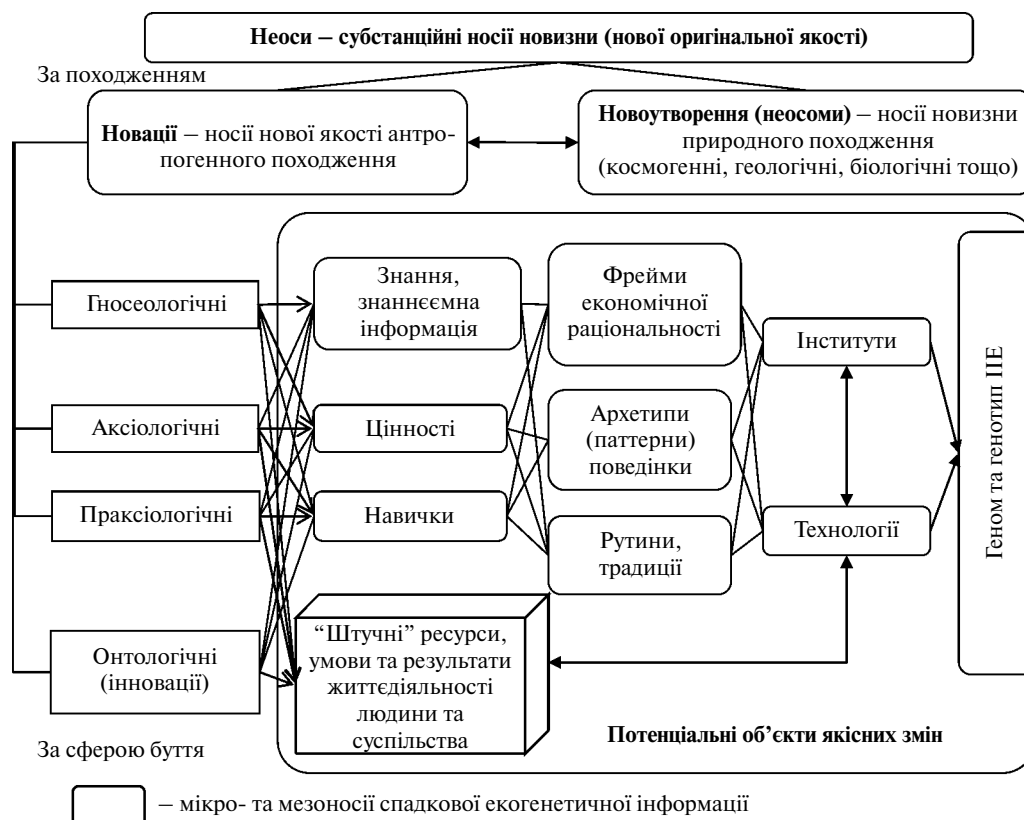

Рис. 2. Неоси та їх класифікація за походженням, сферою актуалізації та потенціальними об’єктами якісних змін

Складено авторами.

Роль знань і ЗЄІ в інноваційно-інформаційній та постіндустріальній економіці є не випадковою, а детермінованою їх субстратними та субстанційними якостями, “вбудованими” в унікальні сутнісні людські сили (СЛС). Погляд на неосні знання та неосну ЗЄІ як на *першоджерело та генератор* соціально-економічного розвитку спонукає приділити особливу увагу їх *атрибутивним властивостям*, на-

* На відміну від ЗЄІ, наукове знання, перш за все новонароджене, будучи у свідомості свого творця, ще не набуває необхідної для трансляції інформаційної форми.

самперед тим, що пояснюють причини інформатизації та інтелектуалізації економічної діяльності, витоки й передумови їх інтенсифікації, прискореної інституціоналізації та комерціалізації в умовах інноваційно-інформаційної економіки постіндустріального типу.

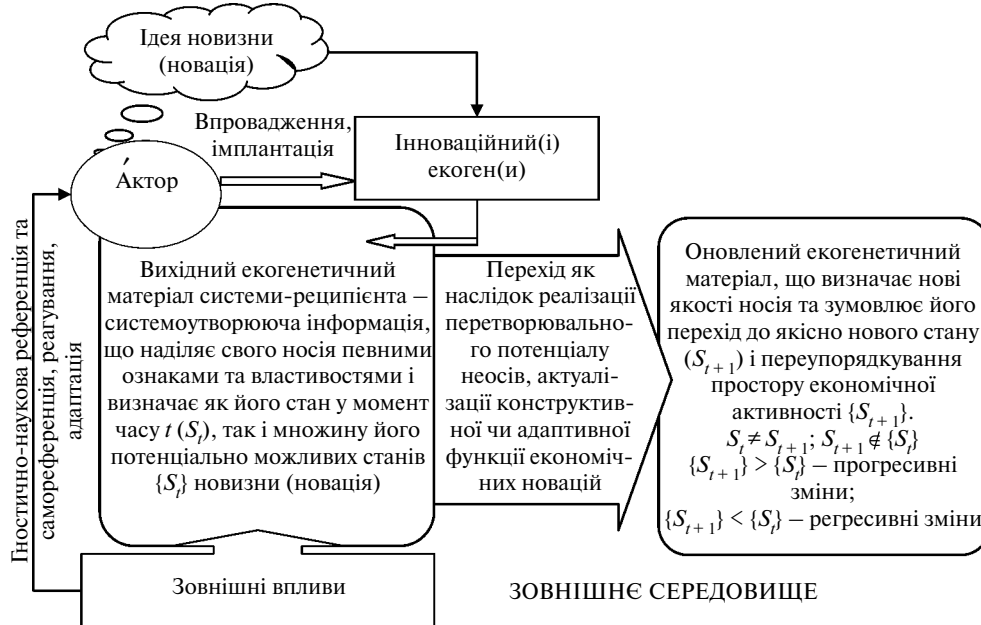

Рис. 3. Якісна мінливість економічної системи як результат знаннєсмого оновлення та перетворення екогенетичної інформації

Складено авторами.

Очолюють перелік таких визначальних властивостей *гетерогенність і транзитивність* – здатність ЗЕІ існувати в ідеальній та матеріально-речовинній формі, завдяки якій між ними легко здійснюються нескінченні прямі та опосередковані взаємопереходи (суб'єктивізація (олюднення) \Leftrightarrow матеріалізація (опредметнення), інтерналізація \Leftrightarrow екстерналізація). Відповідно конституюються належність ЗЕІ до матеріальної й нематеріальної сфер людинорозмірної реальності, її *всеохоплюючий характер і абсолютний метаморфізм* – можливість проникати, впроваджуватися й реалізуватися в усіх сферах суспільного буття, долучатися до відтворення людини, втілюватися в усіх створених нею речах, інноваційно-інформаційних явищах і процесах, інтегруватися в їх структуру, переналагоджуючи автопоезійні та коеволуційні механізми. *Не існує жодного виду людської діяльності, яка б не містила в собі компоненти знань і ЗЕІ та не могла бути оновлена за їх допомогою.*

Є ряд ознак, якими знання та ЗЕІ наділяються від початку завдяки своїй *нематеріальній* іпостасі, яка позбавлена жорсткої прив'язки до світу фізичних речей, а саме:

- індиферентність до матеріальних носіїв, неорганічний зв'язок з ними;
- підвищена мобільність у часі та просторі, можливість існувати в кількох місцях одночасно та ігнорувати просторовий чинник; за цих умов географія міграції знань і ЗЕІ визначається наявністю і територіальною локалізацією співтовариств, спроможних професійно працювати з ними;
- легкість, з якою вони справляються з матеріальними перешкодами, та складність при уникненні нематеріальних перешкод;
- уразливість до різноманітних викривлень і фальсифікацій;

– фантазійність і футуристичність – здатність описувати речі, що не існують, зокрема передбачати й формувати прообрази майбутнього;

– потенційна безмежність існування в разі їх актуальності – адекватності об'єкту пізнання; при невиконанні цієї умови знання та ЗЄІ до затребування перебувають у пасивній формі;

– складність знищення; отримані чи відкриті знання, ЗЄІ, якщо вони довели свою важливість і корисність, можуть бути стерті з реальності лише із значними витратами часу й зусиль на виявлення та знищення всіх їх носіїв.

Найголовніше ж полягає в тому, що завдяки нематеріальній природі знання та ЗЄІ *фізично не зношуються й не підпадають під дію традиційних законів*. Насамперед ідеться про закон збереження матерії, який має визнані економічні наслідки. На відміну від матеріальних цінностей, вони не споживаються, а використовуються. Проте це зовсім не означає, що знання та ЗЄІ є безмежними. Їх рух ускладнюють *перепони* нематеріальної природи, серед яких:

– природні обмеження, пов'язані з неоднорідністю креативних і розумових СЛС; іншими словами – доступність ЗЄІ ще не означає можливість її реального привласнення;

– втрата адекватності й корисності через моральну зношеність, зумовлену швидкоплинністю онтологічних змін;

– доволі висока вартість придбання і трансферу ЗЄІ (особливо вузькоспеціалізованої) у формі інноваційно-інформаційного інтелектуального *товару* (ІІТ), значні транзакційні витрати на знаходження, декодифікацію, фільтрацію, відбір релевантної та корисної ЗЄІ, збереження комерційної таємниці; передумовою ефективного *неринкового* трансферу ЗЄІ є наявність у приймаючої сторони семантичних інтерпретаторів, спроможних вчасно, коректно, з мінімальною втраченою початкових сенсів і контекстів розшифрувати отриману ЗЄІ, провести її верифікацію та передати в доступній формі внутрішніми міжелементними комунікаціями; у свою чергу, від передавача очікується, що він не зловживатиме незнаннеємним інформаційним “шумом”, відповідатиме за достовірність наданої ЗЄІ та не зволікатиме з її передаванням, запобігаючи моральному старінню і втраті актуальності, а при виникненні змістових непорозумінь допоможе в її декодифікації та інтерпретації, насамперед за наявності в ній неявної “мовчазної” складової [7, р. 13–14], а також приведе у відповідність її номінальну та реальну цінність;

– інституційні обмеження щодо реалізації та регламентації прав власності на інноваційно-інформаційні інтелектуальні *продукти* (ІІП), в яких представлено знання та ЗЄІ;

– відсутність універсальних стандартів достовірності знань і ЗЄІ, істотні загрози викривлення їх змісту при суб'єктно опосередкованому передаванні тощо.

Специфіка знань і ЗЄІ полягає в тому, що вони не є традиційним субститутом, спроможним заміщувати в певній пропорції інші фактори виробництва [8, с. 6–9] і, згідно із законом спадної граничної продуктивності змінного фактора виробництва, демонструвати позитивну динаміку граничної норми технологічної субституції. З одного боку, вони слугують *наповнювачами*, які існують унаслідок суб'єктивізації та матеріалізації в кожному з елементів продуктивних сил і задіяні у створенні вартості й доданої вартості (у вигляді абсолютної та диференціальної інтелектуальної ренти). З іншого боку, *знання та ЗЄІ*, насамперед науково-технічні, – *це інтегра-*

ри, що об'єднують фактори виробництва в організаційно-технологічну систему з певною внутрішньою структурою, оптимальними і граничними нормами факторної субституції та комплементарності; надають їй властивості органічної цілісності, зокрема, визначають напрями застосування, межу функціональних можливостей, умови та "коридор" дії зростаючого та постійного ефектів масштабу, мультифакторну продуктивність тощо.

Водночас знання і ЗЄІ є засобами трансграничного переходу акторів через наявні об'єктно-суб'єктні межі можливого (вдосконалення і розширення простору особистої економічної активності, неантагоністичне подолання ресурсних обмежень, нарощування відтворювального потенціалу та підвищення рівня задоволення потреб). Недаремно новітня концепція економіки знань ставить під сумнів позаісторичність вихідної аксіоми економікс про обмеженість усіх видів економічних ресурсів. Прихильники зазначеної концепції аргументовано стверджують, що поняття обмеженості й рідкості ресурсів є відносними й актуальними виключно в короткому періоді, безпосередньо залежать від наявного рівня знань і ЗЄІ, який визначає радіус ноосфери, реальну доступність для практико-перетворювальної діяльності людини об'єктів навколишнього середовища, ступінь розуміння їх якісних споживчих властивостей, продуктивність та ефективність технологій їх використання. Оскільки ж знання і ЗЄІ перебувають у русі, безперервно збільшуються, відкриваючи нові перспективи та альтернативи розвитку, у довгостроковому періоді проблема ресурсних обмежень втрачає гостроту.

Збагачення гностичною компонентою різнорівневих відтворювальних циклів і процесів створення вартості здійснюється шляхом інноваційно-інформаційного капіталотворення. Останнє "підживлює" їх актуальною корисною новизною і, тим самим, забезпечує їх адаптацію до економічних змін, зміцнює підойми самозростання. Важливими чинниками інтенсифікації капіталотворення слугують:

- використання унікального висококваліфікованого людського капіталу і знаннєємних матеріальних ресурсів;
- складна праця, відмінною ознакою якої є порівняно високі продуктивний і доходогенераційний потенціали;
- максимізація результатів нелінійного синтезу інноваційно-інформаційних і традиційних факторів виробництва, їх повне або часткове привласнення, споживання та нагромадження;
- генерація додаткового потоку доходів, пов'язаного з реалізацією прав власності на інноваційно-інформаційні інтелектуальні продукти;
- мобілізація й концентрація вільних фінансово-кредитних ресурсів, приваблених порівняно високою рентабельністю інноваційно-інформаційного капіталотворення у промислових масштабах;
- систематичне оновлення економічного геному, нівелювання наслідків його морального старіння.

Цілеспрямовано створені й розвинуті конкурентні переваги стають універсальним засобом виходу за межі здобутків, нормальних для зразкової посередності, та отримання надприбутків рентної природи. Покращені невідчужувані результати (кумулятивний приріст можливостей і компетенцій, підвищення якості людського капіталу, нові придатні для комерціалізації об'єкти інтелектуальної власності та авторського права тощо) стають запорукою зростання показників капіталізації та ринкової вартості власних активів.

Інноваційно-інформаційна економіка є “відповідальною” за *генерацію* нової соціально-економічної реальності та особливого типу активності економічних акторів – їх *економічної творчості та співтворчості*. Піднявшись з допомогою еволюційного “ескалатора” на постіндустріальну “сходінку”, людство отримало майже невичерпний доступний ресурс розвитку – творчу енергію, спроможну, згідно із законами універсуму, трансформуватися в оригінальні за формою, змістом чи призначенням гносео-, онто-, праксіо- та аксіологічні елементи дійсності.

Щоб схематично проілюструвати *механізм креативного впливу* нових знань та ЗЕІ на якісні метаморфози економічної системи будь-якого рівня, візьмо за основу модель взаємодії “трьох світів” К. Поппера (матеріального світу фізичних об’єктів та їх станів; умовно безсуб’єктного світу знань; суб’єктивного світу людини – творця й медіума взаємодій) [9] та наповнимо її *економічним змістом* відповідно до імперативів інноваційно-інформаційної економіки (рис. 4).

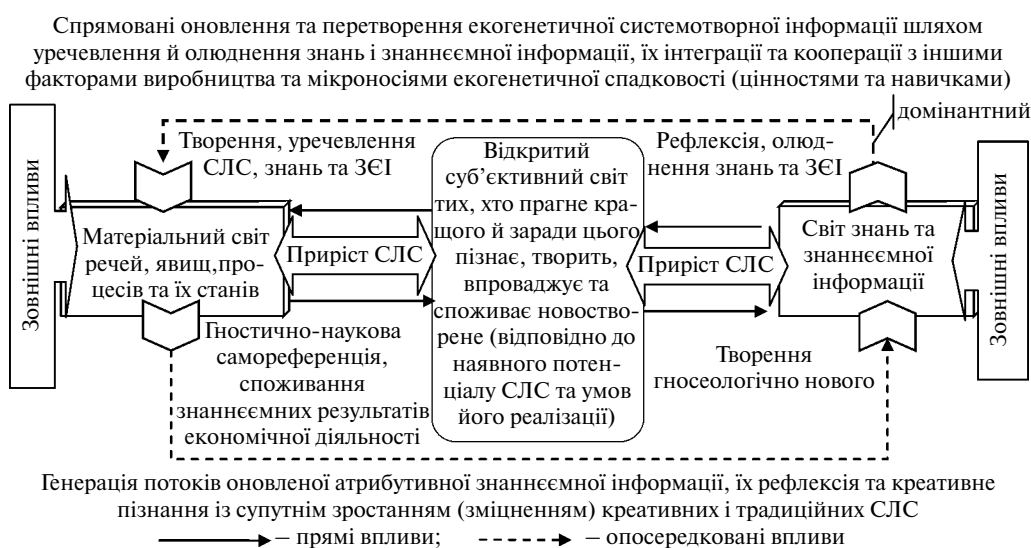

Рис. 4. Циклічна модель коеволуції “трьох світів” в інноваційно-інформаційній економіці

Складено авторами за [9].

Спосіб суб’єктивізації знань і ЗЕІ – невід’ємного моменту розширеного відтворення людського капіталу – залежить від функціональної чи поліфункціональної спеціалізації людини (творець, користувач (упроваджувач), кінцевий споживач ІПП тощо) в “обслуговуванні” їх життєвого циклу. *Прямий активний спосіб* пов’язаний з особистою участю людини – творця гносеологічного нового, який самореалізується як носій креативних сутнісних сил, у тих видах діяльності, результатом яких є ІПП та розвиток індивідуальних творчих СЛС. *Прямий пасивний спосіб* ґрунтується на засвоєнні людиною наявного масиву знань як передумови змістовного збагачення та інтелектуалізації її сутнісних сил. *Опосередкований спосіб* передбачає прикладне використання нових знань і ЗЕІ, кінцеве споживання ІПП, що супроводжується здобуттям відповідних знань, ЗЕІ та навичок у процесі засвоєння їх корисних властивостей, що позитивно вплине на динаміку СЛС. Водночас більш досконалі за споживчими характеристиками ІПП сприятимуть підвищенню рівня задоволення індивідуальних і суспільних потреб.

Звісно, за будь-якого способу суб'єктивізація є необоротною, адже отримані людиною, усвідомлені й, тим більше, включені до її світогляду знання та ЗЄІ є невіддільними від свого носія (творця, активного чи пасивного користувача), до того ж їх уже неможливо повернути чи вичерпати. Отже, унеможливаються їх традиційні привласнення та відчуження. Вже за першого переходу від первісної ідеально-суб'єктивної форми до матеріальної знання та ЗЄІ втрачають зв'язок із своїм творцем і, позбавляючись “тавра” власника, отримують відносну незалежність і процесуальну самостійність. За своєю основою знання (навіть здобуті) та ЗЄІ від початку мають *суспільний* характер, оскільки, по-перше, їх привласнення одними акторами може не супроводжуватись їх відчуженням в інших акторів, а, по-друге, автор чи користувач нових знань і ЗЄІ завжди спираються на знання і ЗЄІ, що були створені раніше іншими акторами й апіорі є суспільним надбанням [10, с. 34].

Матеріалізація знань і ЗЄІ може відбуватися двома основними способами. За першим – спочатку передбачається їх перевтілення в ІПП. На наступному етапі відбувається майже необмежене відтворення їх змістової складової на спеціальних матеріальних носіях за допомогою певної символічної системи з гранично малими витратами на тиражування (матеріалізація I роду). При цьому поява кожної нової копії не супроводжується знищенням її прототипу. Skorистатися знаннями і ЗЄІ, перенесеними в такий спосіб, зможе лише той, хто володіє відповідною методикою декодифікації символів та розуміє їх семантику. В основі другого способу матеріалізації знань і ЗЄІ лежить їх використання як специфічного економічного ресурсу, імпліцитно задіяного в індивідуальних та суспільних відтворювальних процесах і матеріалізованого в товарах та послугах (матеріалізація II роду).

Одним з визначальних здобутків останньої інформаційної революції* є зміна на рівні суспільної свідомості ставлення до знань і ЗЄІ, визнання їх ключової ролі в розвитку людської цивілізації, *об'єктивного характеру закономірностей наукової інтелектуалізації та інноваційної інформатизації економічної діяльності*. Отже, притаманні індустріалізму фетиші бізнес-прагматизму, протекціонізму, відносної закритості особистих інформаційних просторів та автономності інноваційних циклів поступово витісняються ідеологемами суспільної корисності, помірної відкритості, доступності та взаємовигідного партнерства. Поширюються *інтелектуалізовані види діяльності, що забезпечують приріст СЛС і в цілому відтворювального потенціалу економічних систем*. У процесі насиченості творчістю вони уможливають появу інновацій та спрямоване вдосконалення екогенетичного матеріалу, а за рахунок своїх складності й надскладності [11, с. 297–298] роблять порівняно вагомий внесок у ланцюжки створення доданої вартості, закладають передумови підвищення результативності та ефективності метаболізму, зменшення його ресурсомісткості. Особлива роль належить проривній науково-технічній ЗЄІ. Одна з причин – закономірне підвищення її релевантності. Кожний наступний крок у

* Залежно від того, який критерій лежить в основі періодизації інформаційного зрізу історії людства та на підставі чого ідентифікуються революційні зрушення, події сьогодення відносять або до III (Е. Тоффлер, Дж. Белл, Дж. К. Гелбрейт, критерій – “вага та значення інформаційного сектору в економіці”), або до IV (П. Дракер, Дж. У. Форрестер, критерій – “концептуальна ідея комунікацій”), або до V (П. Алтухов, К. Кастельс, критерій – “спосіб організації й вартість передавання одиниці інформації”) революції. Зрозуміло, що її реальний зміст є більш фундаментальним і ширшим, ніж назва. Зокрема, не буде помилкою називати її *інноваційно-інформаційною*.

розвитку наукових знань ґрунтується на творчому пізнанні людиною ще більш глибоких властивостей і законів руху природи та суспільства. З наближенням до сутностей, проникненням на нанорівень реальності відмінності нівелюються, менш вагомим стає особливе і специфічне, а всезагальне і універсальне – більш опуклим і значущим [8, с. 30]. Саме те, що апріорі має широку сферу застосування, виявляється корисним для багатьох, спроможним викликати лавину нововведень і ланцюгові реакції в суміжних сферах знань. У цьому контексті генерація та освоєння новацій є тотожними створенню індивідуальних джерел абсолютних і відносних конкурентних переваг, передумов формування нових і реконфігурації традиційних ланцюжків доданої вартості, посиленню на власну користь дисперсії в її розподілі та перерозподілі між учасниками *глобальних інноваційно-інформаційних процесів*.

Список використаної літератури

1. Экономика цивилизаций в глобальном измерении : моногр. ; [под ред. А.А. Пороховского, В.Н. Тарасевича]. – М. : ТЕИС, 2011. – 768 с.
2. Тарасевич В.М., Завгородня О.О. Прологмени до економічної неосонології // Бюлетень міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – Т. 1. – С. 117–125.
3. Завгородня О.О. Актуальні концепти економічної теорії інновацій // Економічна теорія. – 2016. – № 2. – С. 5–17.
4. Кузьминов Я.И., Бендукидзе К.А., Юдкевич М.М. Курс институциональной экономики: институты, сети, трансакционные издержки, контракты : учеб. – М. : ГУ ВШЭ, 2006. – 442 с.
5. Боулз С. Микроэкономика. Поведение, институты и эволюция ; [пер. с англ.]. – М. : Дело, 2010. – 576 с.
6. Нельсон Р.Р., Уинтер С.Дж. Эволюционная теория экономических изменений ; [пер. с англ.]. – М. : Дело, 2002. – 536 с.
7. Polanyi M. Sense-giving and sense-reading / Intellect and Hope: Essays in the Thought of Michael Polanyi. Langford T.A. and Poteat W.H. (eds). – Durham, N.C. : Duke University Press, 1968. – P. 402–431.
8. Варава М.Ю. Становление экономики, основанной на знаниях : моногр. – Оренбург : ОГАУ, 2008. – 72 с.
9. Popper K.R. On the Theory of Objective Mind / Akten des XIV. Internationalen Kongresse fur Philosophie. – Wien : Herder-Universit6t Wien, 1968.
10. Ельмеев В.Я., Тарандо Е.Е. Социология собственности. – СПб. : Пальмира, 2000. – 364 с.
11. Вальтух К.К. Информационная теория стоимости и законы неравновесной экономики. – М. : Янус-К, 2001. – 868 с.

References

1. *Ekonomika Tsivilizatsii v Global'nom Izmerenii* [The Economy of Civilizations in Global Dimension]. A.A.Porokhovskii, V.N.Tarasevich (Eds.). Moscow, TEIS, 2011 [in Russian].
2. Tarasevych V.M., Zavorodnia O.O. *Prolegomeny do ekonomichnoi neosologii* [Prolegomena to economic neosology]. *Byuleten' mizhnarodnoho Nobelivs'koho ekonomichnoho forumu – Messenger of the International Nobel Economic Forum*, 2012, No. 1 (5), Vol. 1, pp. 117–125 [in Ukrainian].

3. Zavorodnia O.O. *Aktual'ni kontsepty ekonomichnoi teorii innovatsii* [Current concepts of economic theory of innovation]. *Ekonomichna teoriya – Economic Theory*, 2016, No. 2, pp. 5–17 [in Ukrainian].
4. Kuz'minov Ya.I., Bendukidze K.A., Yudkevich M.M. *Kurs InstitutSIONal'noi Ekonomiki: Instituty, Seti, Transaktsionnye Izderzhki, Kontrakty* [Institutional Economics Course: Institutions, Networks, Transaction Costs, Contracts]. Moscow, SU HSE, 2006 [in Russian].
5. Bowles S. *Mikroekonomika. Povedenie, Instituty i Evolyutsiya* [Microeconomics. Behavior, Institutions, and Evolution]. Moscow, Delo, 2010 [in Russian].
6. Nelson R.R., Winter S.G. *Evolyutsionnaya Teoriya Ekonomicheskikh Izmenenii* [An Evolutionary Theory of Economic Change]. Moscow, Delo, 2002 [in Russian].
7. Polanyi M. Sense-Giving and Sense-Reading, in: *Intellect and Hope: Essays in the Thought of Michael Polanyi*. Langford T.A., Poteat W.H. (Eds). Durham, N.C., Duke University Press, 1968.
8. Varavva M.Yu. *Stanovlenie Ekonomiki, Osnovannoi na Znaniyakh* [The Formation of a Knowledge-Based Economy]. Orenburg, OSAU, 2008 [in Russian].
9. Popper K.R. On the Theory of Objective Mind, in: *Akten des XIV. Internationalen Kongress fur Philosophie*. Wien, Herder-Universit6t Wien, 1968.
10. El'meev V.Ya., Tarando E.E. *Sotsiologiya Sobstvennosti* [Sociology of Property]. St. Petersburg, Palmira, 2000 [in Russian].
11. Val'tukh K.K. *Informatsionnaya Teoriya Stoimosti i Zakony Neravnovesnoi Ekonomiki* [Information Value Theory and the Laws of a Non-Equilibrium Economy]. Moscow, Yanus-K, 2001 [in Russian].

Закінчення – у наступному номері журналу.

*Стаття надійшла до редакції 28 вересня 2017 р.
The article was received by the Editorial staff on September 28, 2017.*
